

Parapijinė pilietinė visuomenė (Šiaurės Švedijos atvejo analizė)

Santrauka

Šis straipsnis siekia išnagrinėti ir paaiškinti teoretikų požiūriu paradoksalią reiškinį – pilietinę politinę kultūrą Švedijos parapijose XIX a. Toks problemos formulavimas remiasi prielaida, kad pilietinės politinės kultūros požymiai yra ne tik ir ne tiek nacionalinių politinių kolizijų išmanymas ir aktyvus dalyvavimas jose, o veikiau aktyvus veikimas bendradarbiaujant su artimiausios teritorinės aplinkos žmonėmis lokalinės visuomeninės kompetencijos rėmuose. Netgi masinės komunikacijos ir visuotinio privalomo viduriniojo išsilavinimo sąlygomis vadinamoji dalyvaujamoji demokratija įmanoma tik lokališkai. O didelio skirtumo tarp pasyvaus ir aktyvaus pritarimo atstovaujamajai valdžiai gal ir nėra. Jeigu dabar švedų politinė kultūra apibūdinama kaip konsensualinė, jos nebūtų buvę be XIX a. kolektyvistinės, bendruomeninės santvarkos arba vadinamojo “komunalizmo.” Straipsnyje, remiantis daugiausia parapijų ir kaimo bendruomenių susirinkimų protokolų medžiaga, saugoma Švedijos archyvuose, o taip pat periodine spauda, kraštotyrine literatūra ir moksliniais tyrinėjimais stengiamasi atskleisti kaimo bendruomenės specifiką Šiaurės Švedijoje, organizacinio kaimo bendruomenės lankstumo bruožus, liuteronų bažnyčios įtaką pilietinio bendruomeniškumo susiformavimui. Straipsnyje taip pat parodoma, kuo Lietuva iš esmės skyrėsi nuo Švedijos, plačiau tų skirtumų ir jų priežasčių neanalizuojant.

Įvadas

Žinomi amerikiečių tyrinėtojai G. Almondas ir S. Verba yra priešpriešinę parapijinę politinę kultūrą ir pilietinę politinę kultūrą.¹ Bet pastarųjų metų tyrinėjimuose, pavyzdžiui, švedų, ši dichotomija parodoma kaip klaidinga, neatitinkanti realybės, nes kaip tik Švedijos parapijose XIX a. buvo įsiviešpatavęs savarankiškas vietos reikalų kolektyvinis, bendruomeninis tvarkymas, į kurį valstybės valdžia nesikišo.² Gana dažnai parapijinis solidarumas yra apibūdinamas kaip komunalizmas, t. y. paremtas lygybės, saviorganizacijos, vieningumo ir “bendros naudos” siekimo principais.³ Yra pastebėta, kad *komunalizmo* terminas neturėtų būti taikomas

bet kuriam kolektyviniam junginiui, o tik politinio pobūdžio teritoriniams dariniams, kurie turi valdymo, teismo ir baudžiamąsias galias. Be to, labai svarbi komunalinių darinių ypatybė būtų nusistovėjęs požiūris, jog jų teisės nėra deleguotos iš viršaus.⁴

Šio straipsnio tikslas būtų plačiau panagrinėti ypač stiprų kaimo bendruomenių vaidmenį parapijinėje vietos savivaldoje XIX a. Šiaurės Švedijoje. Bus bandoma pasiaiškinti, kokie veiksniai sąlygojo tvirtus bendruomeninius ryšius ir kiek jie buvo efektyvūs sprendžiant įvairias politinio pobūdžio problemas vietoje. Straipsnyje remiamasi daugiausia parapijų susirinkimų ir kaimo sueigų

protokolais, kurie yra saugomi Umeå, Skellefteå bei Härnösando archyvuose Švedijoje.

Kaimo bendruomenė Šiaurės Švedijoje

Nuo 1817 m. parapijos visoje Švedijoje buvo pripažintos vietos bažnytinės ir pasaulietinės savivaldos vienetai. Parapijiniai susirinkimai gavo teisę spręsti kai kuriuos vietos klausimus ir įvesti rinkliavas bei mokesčius. Parapijos tapo pilnaverčiais juridiniais asmenimis. Pagrindinis juridinio asmens skirtumas nuo kitų bendruomenių – tai, kad priimant sprendimus juridinio asmens statusą turinčioje bendruomenėje nebūtinai vienbalsiškumo principas, pakanka daugumos.⁵

Kaimo bendruomenė Švedijoje, skirtingai nuo parapijos, niekada netapo juridiniu asmeniu, tačiau ji buvo svarbi parapijinės savivaldos dalis, parapijiniai susirinkimai panaudodavo savo tikslams kaimo bendruomenių pareigūnus, pirmiausia seniūnus. Ypač stipri kaimo bendruomenė buvo Šiaurės Švedijoje (*Norrland*). Nuo pat viduramžių Šiaurės Švedijos kaimai išsiskyrė savo dydžiu. Dažnai vienas kaimas čia turėjo apie tūkstantį gyventojų, tuo tarpu kai kitose Švedijos provincijose, pavyzdžiui, Vesterjotlande (*Västergötland*) ar Gotlande ištisa parapija teturėjo apie tūkstantį gyventojų.⁶ Aišku, kad kaimų dydį nulėmė Šiaurės Švedijos klimato ir ūkio sąlygos. Per visą XIX amžių būdingiausias kaimo gyvenimo ir kaimo visuomenės bruožas Šiaurės Švedijoje, pasak žymaus švedų etnologo O. Isaksono, buvo stiprus kolektyvizmas. Ūkininkai kartu valdė ir naudojo ganyklas ir medžioklės plotus, šienaujamas pievas ir mišką. Pastovios žuvimvietės upėse ir teisė gaudyti žuvį jūros užutėkiuose priklausė kaimo bendruomenei, o ne atskiram ūkininkui, kuris galėjo tik naudotis bendru turto, priklausomai nuo savo ūkio

dydžio kaime.⁷ Kaimo bendruomenės organizaciją pirmiausia lėmė būtinybė režinėje ūkininkavimo sistemoje kartu pradėti tam tikrus darbus: arimą, sėją, šienapjūtę ir javapjūtę. Bendro darbo būtinybė darė kaimo bendruomenę sąjunga, kuri kartu buvo ir brolija, o jos narius jungė etinio–paprotnio pobūdžio bendrumas. Kaimynas buvo laikomas kaimyno broliu.⁸ Pasak tyrinėtojų, Šiaurės Švedijos kaimo bendruomenei būdingi kooperaciniai ir nehierarchiniai bruožai. Čia dažnai nebuvo aiškios komandinės struktūros.⁹ Tam tikrų darbų laikas buvo derinamas kaimo sueigoje, buvo bendrai tikrinamos tvoros, revizuojams priešgaisrinis stovis ir pan. Vienas iš svarbių kaimo bendruomenės uždavinių Šiaurės Švedijoje buvo kelių priežiūra. Kartais čia kelio ilgis per vieno kaimo teritoriją galėjo siekti iki 20 km.¹⁰ Iki XIX a. vidurio kaimo bendruomenės stabilumą užtikrino ir teisė užprotestuoti naujų gyventojų įsikėlimą, kaip kad, pavyzdžiui, 1828 m. Lögdeå kaimo bendruomenė (Nordmalingo parapija) atsisakė priimti gyventi buvusį paštininką N. Brändströmą, nes iš to žemės sklypelio, kurį jis nusipirko, išsiversti jis negalės ir taps našta kaimo bendruomenei.¹¹ Šiaurės Švedijoje būta netgi bandymų kaimo bendruomenę, panašiai kaip parapiją, paversti juridiniu asmeniu. 1864 m. tokį projektą svarstė Norbotnijos landstingas ir jam pritarė, tačiau šį pasiūlymą atmetė riksdagas, nepritaręs pernelyg plačios kompetencijos pripažinimo kaimo bendruomenėms.¹² Žvelgiant į Lietuvą, esminis skirtumas nuo Švedijos būtų tas, kad darbą čia organizavo ne pati kaimo bendruomenė, o dvaro paskirti pareigūnai. Jie naudojosi savo padėtimi ir dvaras kartais netgi siekė juos tramdyti. Pavyzdžiui, 1756 m. Palangos valsčiaus nuostatuose dvaro žmonėms draudžiama anksti pavasari tikrinti valstiečių laukus, kaip jie buvo pratę daryti, ir radus tvoroje spragą ar kur

neužtvėrtą tvorą, tuoj iš valstiečio reikalauti muštinio talerio pabaudos. Tokia pabauda panaikinama iš viso, o dvaras turįs valstiečių tvoras tikrinti tik tada, kai dėl tvoros spragų bus kam nors padarytas nuostolis.¹³

Organizacinis kaimo bendruomenių lankstumas

Kaimo bendruomenė Švedijoje galėjo remtis vadinamaisiais kaimo nuostatais (*byordning*), kuriuos tvirtindavo provincijos gubernatorius (*landshövding*). Šiuose kaimo nuostatuose buvo detalai aptariama kaimo valdymo tvarka, numatytos įvairios bausmės už tos tvarkos pažeidimus ir pan. Tokie kaimų nuostatai buvo plačiai paplitę, nors juos sudarinėti buvo neprivaloma. Kadangi jie buvo priimami iš apačios ir visada turėjo sulaukti parapijos susirinkimo ar bent kaimo bendruomenės pritarimo, jų skirsniai gana žymiai skyrėsi. Neegzistavo kokie nors standartiniai visai valstybei kaimo nuostatai. Visos kaimo bendruomenės turėjo kaimo sueigą (*bystämman*), kur buvo svarstomos visos kaimo problemos ir priimami sprendimai. Tiesa, pastarieji turėjo juridinę galią tik tuo atveju, jeigu niekas neprieštaravo ir sprendimas buvo priimamas visų sutarimu. Visų – tai visų žemės savininkų, nes tik jie turėjo teisę dalyvauti kaimo sueigoje. Žinoma, teisę dalyvauti sueigoje turėjo ir našlės – ūkio galvos. Žinomas vienas kurioziškas atvejis, kai Bygdeträsko kaimo Vesterbotnijos provincijoje sueigoje 1812 m. kovo 8 d. (!) daugumą sudarė moterys, nes devyni kaimo vyrai buvo ką tik nuskendę štormo metu.¹⁴ Kaimo sueigos uždaviniai kartais buvo apibrėžiami specialiai. Pavyzdžiui, 1824 m. kovo 22 d. Bobackos kaimo Bygdeå parapijoje sueigos protokole buvo sakoma, kad kaimo sueigos tikslas yra “kurti tvarką mūsų mažoje bendruomenėje ir bendrai stengtis ją išlaikyti.”¹⁵

Kaimo bendruomenė turėjo savo pareigūnus. Svarbiausias iš jų buvo seniūnas. XIX a. pradžioje, kadangi tuo metu užsių pareigų ėjimą nebuvo atlyginama, netgi ir neoficialiai, dažnai šias pareigas eiti kaimo gyventojai turėjo eilės tvarka. Vis tik nuo amžiaus vidurio ryškėja nuostata rinkti kaimo seniūnus. Minėto Bobackos kaimo nuostatuose 1855 m. įtvirtinta seniūno renkamumo taisyklė.¹⁶ 1864 m. Råneå ir Luleå parapijos pasisakė už tai, kad reikėtų keisti seniūno pareigų ėjimą eilės tvarka, bent jau taip, kad kaimo bendruomenės turėtų teisę rinkti seniūną, kai matytų reikalą.¹⁷ Kåge kaime (Skellefteå parapija) seniūnas pradėdamas rinkti nuo 1887 m.¹⁸ Bäcko kaime, toje pat parapijoje nuo 1906 m. seniūnas pradėdamas rinkti 5 metams už 5 kronų metinį atlyginimą, jau anksčiau buvo renkamas metams.¹⁹ Seniūnas dažnai ėjo ir kitas pareigas, kurias kartais eidavo ir kiti asmenys atskirai. Pavyzdžiui, vadinamojo prievaizdo (*uppsyningsman*), kuris turėjo rūpintis moraliniu ir religiniu kaimo bendruomenės gyvenimu.²⁰ Seniūnas privalėjo, be kita ko, talkininkauti ir valstybės pareigūnams, pavyzdžiui, sudarant nekilnojamojo turto, t. y. žemės valdų registrą ir pan. Dažnai jo ir jo pagalbininkų (taip pat renkamų arba pasirenkamų) žinioje būdavo ir kaimo kasa. Kartais kasininkas renkamas atskirai.²¹ Kaimo bendruomenė neturėjo teisės rinkti mokesčių, tad gana reikšmingą kaimo kasos dalį, šalia pajamų iš bendros nuosavybės, sudarė įvairios bausdos už kaimo nuostatų pažeidimus, kaimo bendruomenės sueigų nelankymą ir pan. Baudas išreikalauti turėjo seniūnas ir jo pagalbininkai. Piniginių baudų dydis ir kiekis, žinoma, galėjo kelti kai kurių bendruomenės narių pasipiktinimą ir kartais būdavo sunku jas išreikalauti iš konkrečių prasižengėlių. Pavyzdžiui, 1846 m. Hjuko kaime (Degerforso parapija) baudas renkantis seniūnas vienos šeimos troboje buvo sutiktas

keiksmiais ir grasinimais, vos vos negavo į kailį žarstekliais ir kitais įnagiais, kurių griebėsi įsiutę namiškiai.²² Kita vertus, tai įrodo, koks efektyvus buvo šitoks ne valstybės, o bendruomenės administruojamas baudų rinkimas kaip drausminimo ir kolektyvizmo ugdymo įrankis. Šalia seniūno atskirų kaimų sueigose gana svarbus buvo ir kaimo sueigos pirmininkas. Vienur juo tapdavo žmogus, kuris paleisdamas per rankas specialų ženklą sukviisdavo kaimo sueigą.²³ Čia verta pabrėžti, kad, kaip matome, kaimo sueigą sušaukdavo nebūtinai seniūnas. Gana aiškiai seniūno veiklą kontroliavo ir pati sueiga, kuriai priklausė lemiamas žodis, ko nepamirštama fiksuoti kaimo sueigų protokoluose.²⁴ XIX a. pabaigoje kaimo sueigos pirmininkas jau yra renkamas kiekvienai sueigai, kaip sakoma, “vesti dienos svarstybas.”²⁵ Tam tikrais atvejais kaimo bendruomenė netgi samdydavo tarnautojus už atlyginimą. Pavyzdžiui, žvejybos prievaizdą, kuris turėjo rūpintis tinklų priežiūra ir kita žvejybos įranga bei apskritai organizuoti žūklę.²⁶

Kaimo bendruomenė buvo organizuota ne tik kaip visuma, o ir kaip atskiros kaimo gyventojų dalys. Įprastas ir paplitęs dalykas buvo sudaryti sąjungas (*förening*). Tai galėjo būti pirties sąjunga, žūklės sąjunga ar kelių priežiūros sąjunga.²⁷ Tokių sąjungų nariai buvo ne visi kaimo bendruomenės nariai, o tik savanoriškai prisijungusieji. Vyraujantis tokiose sąjungose buvo *konsensuso* idealas, ką rodo pati “sąjungos” reikšmė švedų kalba. “Sudaryti sąjungą” čia reiškė tiesiog “susitarti.”²⁸ Be tokių sąjungų (susivienijimų) galėjo būti kuriami įvairūs fondai, kurių paskirtis irgi buvo tam tikras bendrasis siekis. 1857 m. Stöcksjö kaimo Umeå parapijoje bendruomenė pasiūlė sudaryti fondą, kuriame per 5 metus būtų sukauptos lėšos, reikalingos tiltui per upę nutiesti.²⁹ 1846 m. visa Lycksele parapija susitarė kurti kelių fondą naujiems keliams tiesti ir seniems

prižiūrėti, į kurį kiekvienas kiemas kasmet turėjo įmokėti po 16 riksdalerių.³⁰ Fondas galėjo būti kuriamas siekiant išnaikinti vilkus, meškas ir lūšis.³¹ 1885 m. Bureå kaimo bendruomenė Skellefteå parapijoje nutarė iš už parduotą bendrą žemę gautų pinigų (3000 kronų) įkurti fondą, iš kurio būtų galima suteikti paskolas kaimo gyventojams 10 metų su 3 proc. palūkanomis. Šiam fondui valdyti kaimo bendruomenė turėjo kasmet išrinkti 3 žmones.³² Kartais panašios paskolos būdavo teikiamos tiesiog iš kaimo bendruomenės kasos, nekuriant specialaus fondo.³³ Iškilus reikalui būdavo greitai sukuriama speciali organizacija kokiai nors problemai spręsti. Taip kaimo bendruomenės sudarydavo specialias mokyklos statybos direkcijas. Tokia direkcija, sudaryta 1876 m. Åbyno kaime Vesterbotnijos provincijoje, turėjo rūpintis mokyklos pastato statyba, kaip atrodytų naudingiausia, o tas medžiagas, kurių būtų neįmanoma nupirkti, turėjo rekvizuoti iš kaimiečių. Panašiai turėjo būti rekvizuojamos (surenkamos) mokyklos pastato statybai reikalingos piniginės lėšos.³⁴ Parapijos buvo riksdago įpareigotos parūpinti pastatus pradinėms mokykloms, tad mokyklos pastato statybos direkcija veikė iš dalies ir valstybinės valdžios vardu, dėl ko galėjo prašyti jos įsikišimo išreikalaujant lėšas iš nenorinčių jas duoti. 1889 m. sudaryta Avaträske kaimo Skellefteå parapijoje mokyklos statybos direkcija rengė savo atskirus susirinkimus ir kruopščiai juos protokolavo.³⁵ Mokyklos pastato statyba betgi galėjo rūpintis ir vienas seniūnas, kaip kad, pavyzdžiui, buvo Drängsmarke kaime toje pat parapijoje.³⁶ Galima atkreipti dėmesį ir į gana dažnus teismo procesus, kuriuose kaimo bendruomenė solidariai gindavo savo interesus kitų interesų grupių, pavyzdžiui, miško pramonės atstovų atžvilgiu.

Labai trumpai atsigręžę į Lietuvą, kaip

esminį skirtumą galime įvardinti tai, kad patvaldinis-biurokratinis Rusijos režimas čia sudarė sąlygas socialinei izoliacijai ir susiskaidymui, o ne konsensusui ir bendro intereso ieškojimams. “Bendros naudos” ideologija, skirtingai nuo Švedijos, Lietuvoje visiškai nežinoma, bent jau viešai. Valsčiaus teismų procesai XIX a. II pusėje čia buvo taip pat dažni, valsčių teismuose per savaitę būdavo net po 70 bylų. Tačiau tai beveik vien tik individualus bylinėjimasis, kurį gerai apibūdina to meto patarlė: “Ar tavo teisybė, ar ne tavo – provykis, gal pasiseks.” Buvo paplitęs kyšininkavimas ir papirkinėjimas, valstiečiai nevengė išdavysčių ir skundų. Kaimynas skundė kaimyną už tai, kad pastarasis moko vaikus lietuviškai, skaito lietuviškas knygas ir t. t.³⁷ Kaip 1897 m. pažymi “Varpas”: “susitart – tai ne mus krašto paprotys – niekas mūsų žmonių nemokino tartis, jie ir nemoka. O kaip kieno pievas ar rugių plotą išvažinėja, tai susitikęs vieną iš kaltininkų iškolioja ir viskas.”³⁸

Bažnyčia, politika ir kaimo bendruomenė

Liuteronų valstybinės bažnyčios vaidmuo labai ryškus parapijinėje Švedijos savivaldoje. Iki 1862 m. parapijiniai susirinkimai prasidėdavo ir baigdavosi malda ar bent jau palaiminimu. Jie dažniausiai ir vykdavo sekmadieniais po pamaldų, o parapijinio susirinkimo pirmininkas buvo pastorius. Liuteronų bažnyčia Švedijoje apskritai vykdė eilę valstybės pavestų funkcijų. Svarbi pamaldų dalis buvo įvairių teisės aktų ir kt. oficialių dokumentų skaitymas. Parapijos susirinkimo protokolas prieš jį patvirtinant taip pat buvo perskaitomas bažnyčioje. Įstatymų ir potvarkių rinkinius pastoriai buvo įpareigoti laikyti bažnyčioje po ranka. Daugelį pačios bažnyčios išlaikymo klausimų turėjo spręsti patys parapijiečiai, jie turėjo nustatyti ir pastorių,

mokytojų ir bažnyčios tarnautojų atlyginimą. Pastoriaus namo, kitų bažnytinių pastatų statymas ir remontas buvo parapijiečių prievolė, dėl kurios jie turėjo susitarti parapijos susirinkime ir tokių klausimų svarstymas nebuvo retas, nes reikėjo sulgti dėl atskirų parapijiečių indėlio.³⁹ Kaimo bendruomenių sueigos vykdavo pasaulietiškesnėje aplinkoje, tačiau ir čia buvo žinomos vadinamosios kaimo pamaldos (*bybön*), o XIX a. II pusėje ryškėja įvairių neoficialių religinių liuteronybės atšakų įtaka. Įdomiausia, kad net ir oficialios bažnyčios rėmuose kaimo bendruomenės pasižymėdavo religinėmis iniciatyvomis. 1901 m. Hälla kaime (Åsele parapija) susikūrė siuvimo sąjunga, kuri numatė veikti apie pusę metų. Jos nariai turėdavo kiekvieną trečiadienį ir šeštadienį rinktis kartu siūti 3 valandas paeiliui į kiekvieno iš šios sąjungos narių namus. Darbas turėdavo prasidėti malda, skaitymu iš šv. Rašto ar giesme. Susirinkimo metu leidžiama serviruoti vien tik kavą. Jeigu kas nors iš narių negalėtų dalyvauti, jis vėliau savo namuose turėdavo atidirbti sąjungos labui arba surasti, kas jį pavaduotų. Uždirbtos lėšos turėjo būti skirtos išlaikyti misionierę Indijoje, kuri skleistų krikščionybę hindu moterų tarpe.⁴⁰

Lietuvos situacija reikalauja detalesnių tyrinėjimų, bet manau, kad išraiškingsi katalikų bažnyčios požiūrį į parapijiečių indėlių sprendžiant parapijos reikalus (nors jie ir labai apriboti patvaldinio režimo) nusakė 1898 m. V. Kudirka: “sauvalninkavimas prabaščiau, kuris įgavęs parapijoje neaprubežiuotą patvaldystę, purto ne tik dvasias ir širdis parapijonų, bet ir jų savastį, doros tiesas prilaiko tiktai kaipo išdilusius dvylekius dalinimui elgetoms, o iš visuomenės balso tiesiog tyčiojasi.”⁴¹

Kaimo ir parapijos ryšys su nacionaline politika Švedijoje XIX a. nebuvo itin glaudus. Nacionalinės politikos klausimai kaimo bendruomenių sueigose ar parapijiniuose

susirinkimuose svarstomi labai retai. Toks išimtinis atvejis pasitaikė, pavyzdžiui, 1850 m. Lövångerio parapijoje, kada teismo apygardos viršininko (*häradshövding*) iniciatyva buvo svarstomas nacionalinės reprezentacijos, t. y. parlamento sudėties reformos projektas.⁴² Vis tik ūkininkai rinkdavo savo atstovus į riksdagą ir paprastai jiems pavesdavo ir eilę kitų visuomeninių užduočių. Pasitikėjimas vadinamaisiais riksdagsmanais, net ir po jų kadencijos, buvo didelis. 1842 m. Innerviko kaimo (Skellefteå parapija) sueigoje buvo svarstomas riksdagsmano Anderso Normarko pageidavimas atleisti jį iš seniūno pareigų, kurias jis ėjo kelis metus. A. Normarkas buvo įkalbėtas pasilikti kaimo seniūnu už 4 riksdalerių kasmetinį atlyginimą iš kaimo kasos.⁴³ 1840 m. Piteå parapijos susirinkimas nutarė kreiptis į savo riksdagsmaną, kad su jo pagalba surastų Stokholme patikimą pribuvėją parapijai.⁴⁴ Lietuvoje gi vėl visiškai atvirkščiai – pribuvėjos paprastai skiriamos su carinės administracijos *aprobata*, neretai jos parenkamos stačiatikių tikybos ir kaimo bendruomenė nelabai jomis pasitiki. Pavyzdžiui, prašant joms skirti kaimo bendruomenės išlaikomą būstą pragyvenimui, kaimo bendruomenė atsisako tą daryti. Bet tai nereiškia, kad kaimo bendruomenė Lietuvoje visiškai nevertino kokybiškų medicinos paslaugų. Pavyzdžiui, Svėdasuose ligoninės statybai valstiečių bendruomenė surinko 1000 rublių, t. y. maždaug apie pusę visų reikalingų lėšų.⁴⁵

Švedijos kaimo bendruomenėje reikšmingi valdininkai, kurie, kaip kaimo bendruomenės nariai, dažnai patys tapdavo kaimo bendruomenės patikėtiniais tvarkant įvairius reikalus valstybės institucijose ar teikdavo teisines ir kt. konsultacijas.⁴⁶ Lietuvoje rusų kilmės valdininkija – visiškas svetimkūnis kaimo bendruomenės organizme.⁴⁷

Švedijos kaimiečiai XIX a. pakankamai įtarūs valdžios siūlymų atžvilgiu, nes nenori jokių didesnių papildomų išlaidų. Pavyzdžiui, Norsjö parapijoje 1851 m., atsakydamas į provincijos gubernatoriaus prašymą išsakyti savo nuomonę apie žemės ūkio mokyklos įkūrimą kurioje nors iš Šiaurės Švedijos apskričių, parapijinis susirinkimas pareiškė, kad jis yra “nekompetentingas spręsti apie tokios įstaigos naudą ir vertę apskritai.”⁴⁸ Tačiau kartais tos papildomos išlaidos būdavo priimtinos. Antai 1859 m. Piteå parapijos (Norbotnijos apskritis) susirinkimas nutarė prisidėti prie konservatyvaus dienraščio “Norrbotens Posten” išlaikymo, užsiprenumeruodamas parapijos sąskaita 100 šio laikraščio egzempliorių likusiai metų daliai, paskirstant tuos egzempliorius pagal kaimus.⁴⁹ Parapijų požiūrį įvairiais klausimais, ypač tais, kuriais parapijos galėjo būti tiesiogiai suinteresuotos, buvo priimta sužinoti, siunčiant paklausimus parapijiniais susirinkimams. Tarkim, prieš išplečiant vadinamojo Norbotnijos įstatymo, draudžiančio kirsti tam tikro dydžio medžius, taikymą kitoms provincijoms, jų parapijiniai susirinkimai buvo paprašyti pareikšti savo nuomonę.⁵⁰ Taip buvo įprasta visais panašiais atvejais. Parapijų iniciatyva XIX a. gana ryškiai įvardyta vienos nacionalinės reikšmės problemos – alkoholinių gėrimų gamybos ir vartojimo – atžvilgiu. Žinoma, matyt, ne be vadinamųjų “religinio pabudimo” judėjimų įtakos. Taip, pavyzdžiui, 1853 m. Vännäs parapijos susirinkimas svarstė, kad reikia reikalauti, kad kitas *riksdagas* imtųsi energingų priemonių prieš alkoholinių gėrimų prekybą ir gamybą šalyje.⁵¹ 1890 m. Torpo komunalinis (iš parapijinių virto komunaliniais po 1862 m. reformos) susirinkimas entuziastingai rėmė pasiūlymą įteikti suinteresuotiems *riksdago* nariams reikalavimą svarstyti parlamente klausimą, kad vyno ir alaus prekybos sąlygos būtų suvienodintos su kitų

alkoholinių gėrimų prekybos sąlygomis. 1892 ir 1901 m. komunalinis susirinkimas skyrė gana dideles lėšas kovai už blaivybę. 1908 m. Torpo komunalinis susirinkimas vienbalsiai pasisakė už lokalinį veto alkoholinių gėrimų prekyboje.⁵² Toks suinteresuotumas šia problema plaukė iš tam tikrų bendrų moralinio – paprotinio pobūdžio vertybių aktyvaus praktikavimo. Ne be reikalo pirmosios masinės partijos Švedijoje – liberalų - rėmėjais provincijoje (Šiaurės Švedija žinoma kaip ilgametis liberalų bastionas) pirmiausia tapo būtent religinio pabudimo ir blaivybės judėjimų nariai. Švedijoje tai ir buvo pagrindiniai vadinamieji liaudies judėjimai (*folkkrörelser*). Netgi ir kova už rinkimų teisės į *riksdaga* išplėtimą buvo motyvuota noro geriau atstovauti ne tik socialinius, o ir teritorinius interesus.

XX a. pradžioje pastebimos tam tikros kaimo bendruomenių sueigų ir parapijinių susirinkimų Švedijoje politizavimo tendencijos. Tyrinėtoje Šiaurės Švedijos medžiagoje ryškesnių pavyzdžių iš kaimo bendruomenės

Vietoj išvadų

Iš tyrimo matyti, kad saistančioji bendruomeninė medžiaga – bendras gyvenimo būdas. Egzistenciškai aktualiausios lokalinės problemos sudarė prielaidas atsirasti bendruomeninei iniciatyvai. Paprotinis-

Išnašos

- ¹ Almond G, Verba S. 1963. *The civic culture*. Princeton
- ² Gustafsson H. 1989. *Sockenstugans politiska kultur. Lokal självstyre på 1800-talets landsbygd*. Stockholm
- ³ Aronsson P. 1992. *Bönder gör politik. Det lokala självstyret som social arena i tre smålandssocknar, 1680–1850*. Lund
- ⁴ Harnesk B. 1998, 'Kommunalism, makt och motmakt i det tidigmoderna Europa', *Historisk tidskrift* 4: 635–36.
- ⁵ Schalling E. 1966. 'Sockenmenighetens utveckling till juridisk person', *Statsvetenskaplig tidskrift* 1: 46.
- ⁶ Bysamhällen. 1912, *Örnsköldsviks allehanda* 05 06
- ⁷ Isaksson O. 1967. *Bystämman och bystadga*. Umeå: 337.
- ⁸ Erixon S. 1978. 'Granne är grannes broder', kn. S.

sueigų virsmo politinių diskusijų klubais nepavyko surasti. Bet Vidurio Švedijoje tokie pavyzdžiai yra žinomi. 1905 m. Östraby kaimo (Lenhovda parapija, Smålando provincija) sueiga išreiškė savo pasiryžimą remti Švedijos karą su Norvegija bei patvirtino pasitikį savo *riksdago* deputatu. 1907 m. šio kaimo sueigoje buvo diskutuojama apie rinkimų teisės reformą.⁵³ Tačiau tokie reiškiniai švedų tyrinėtojų vertinami kaip kaimo bendruomenės sueigos degradavimo požymiai. Politizavimui daug atsparesni, atrodo, buvo parapijiniai susirinkimai. Dauguma siekė išlaikyti parapijos susirinkimą kaip praktinių klausimų sprendimo areną. Pavyzdžiui, Umeå komunaliniame susirinkime 1917 m. vasario mėnesį darbininkas A. Anbergas (darbininkai į komunalinius susirinkimus pateko tik po rinkimų reformos 1909 m.) siūlė komunai protestuoti prieš vyriausybės "neatsakingą politiką", bet šis pasiūlymas, kaip nesuderinamas su komunos susirinkimo kompetencija, buvo vieningai ir energingai atmestas.⁵⁴

moralinis vieningumas buvo bendruomenės pagrindas. Šitiems dalykams nykstant silpo ir bendruomeniškumas. Bet jo išugdyti įpročiai ir politinės kultūros ypatumai dar ir šiandien yra akivaizdūs Švedijoje.

Erixon. *Byalag och byaliv*. Stockholm: 34.

⁹ Hellspong M, Löfgren O. 1994. *Land och stad. Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid*. Lund: 289.

¹⁰ Isaksson O. 1963. 'Byalag och bygemenskap. Tegs byars handlingar', *Skytteanska samfundets handlingar*. 2 : 40.

¹¹ Normalingo parapijos protokolas 1828 09 27, Forskningsarkivet Umeå (toliau – FAUM). Mikrofilas S 08847 2/4.

¹² Isaksson O. 1967 : 208.

¹³ Jablonskis K. 1979. *Istorija ir jos šaltiniai*. Vilnius: 199.

¹⁴ Wiking – Faria P. 1981. *Byalaget – centrum för*

samverkan och sammanhållning i bondesamhället, kn. *Från undersäte till medborgare. Om svenska folkets demokratiska traditioner*. Stockholm: 45.

¹⁵ Fahlgren K. 1963. *Bygdeå sockens historia*. Umeå: 502.

¹⁶ Ten pat: 516.

¹⁷ Isaksson O. 1967: 285.

¹⁸ Boken om Kåge. 1987. Skellefteå: 53.

¹⁹ Bäcko kaimo bendruomenės sueigos protokolas. 1906 08 01, Folkrorelsearkivet Skellefteå (toliau – FRASK). Bäcko by. A. I. 1. *Bystämmaprotokoll 1904 – 1935*.

²⁰ Isaksson O. 1967: 276.

²¹ Ten pat: 302.

²² Larsson H. 1990. *Här ligger Hjuken*. Umeå: 83.

²³ Bygdeå parapijos susirinkimo protokolas. 1839, FAUM. Mikrofiša S 09323 6/14.

²⁴ Sörmjölle kaimo bendruomenės sueigos protokolas. 1847 05 08, Folkrorelsearkivet Umeå (toliau – FRAUM). Sörmjölle by. *Bystämmaprotokoll 1806 – 1927*.

²⁵ Lövöno kaimo bendruomenės sueigos protokolas. 1898 01 27, FRAUM. Lövöns by. *Bystämmaprotokoll*.

²⁶ Isaksson O. 1963: 73.

²⁷ Ten pat: 40.

²⁸ Jansson T. 1985. *Adertonshundratalets associationer*. Uppsala: 274.

²⁹ *Boken om Stöcksjö*. 1991. Stöcksjö: 224.

³⁰ Lycksele parapijos susirinkimo protokolas. 1846 08 02, FAUM. Mikrofiša S 08838 2/7.

³¹ Gipe J. 1955. *Burträsk. En sockenkrönika fram till omkring 1870*. Uppsala: 239.

³² Bureå kaimo bendruomenės sueigos protokolas. 1885 05 01, FRASK. Bureå by. *Bystämmaprotokoll*.

³³ Frödin J. 1933. *Den nord – och mellansvenska byns organisationsformer och upplösning*. Oslo: 37.

³⁴ Åbys bystämmaprotokoll. 1876 11 03, kn *Åbys byhandlingar. Sammanställda av C G Carlsson. D 2.: 110*.

³⁵ Avaträsko kaimo bendruomenės sueigos protokolas. 1889 08 11, FRAUM. Avaträsk by. *Protokoll och föredragninslistor 1843 – 1891*.

³⁶ *Ur Drängmarks historia. Anteckningar smmanställda av K H Lindmark*. 1988. Lövsele: 97.

³⁷ Vėbra R. 1985. *Šimtas istorijos mišlių*. Vilnius: 316–17.

³⁸ *Varpas*. 1897. 4: 58.

³⁹ Lenhammar H. *Kyrkan i sockenstämman. Uppsala: 30 – 121*.

⁴⁰ *Hällaboken*. 1978. Dorotea: 128.

⁴¹ Kudirka V. 1990 *Raštai*. T. 2. Vilnius: 661.

⁴² Lövångerio parapijos susirinkimo protokolas. 1850 07 27, FAUM. Mikrofiša S 08844 5/10.

⁴³ Innerviko kaimo bendruomenės sueigos protokolas. 1842 05 02, FRASK. Innerviks by. A. I. 1. *Protokoll 1840 – 1879*.

⁴⁴ Piteå parapijos susirinkimo protokolas. 1840. 04 12, FAUM. Mikrofiša S 09666 9/9.

⁴⁵ Garbaskaitė. 2001. E. *Sveikatos apsaugos ir socialinės globos problemas Kauno gubernijoje XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje*. Magistro darbas. Vadovas: S. Pivoras. Kaunas: 16, 28.

⁴⁶ Isaksson O. 1963.

⁴⁷ Vegienė A. 1999. *Rusų valdininkija kaip visuomeninio gyvenimo veiksnys Lietuvoje XIX a. II pusėje*. Magistro darbas. Vadovas: S. Pivoras. Kaunas

⁴⁸ Norsjō parapijos susirinkimo protokolas. 1851 12 26, FAUM. Mikrofiša S 066818 1/5.

⁴⁹ Piteå parapijos susirinkimo protokolas. 1859 03 30, FAUM. Mikrofiša S 09668 3/7.

⁵⁰ *Byske socken. Bidrag till en bygdeskildring*. 1958 Umeå: 331.

⁵¹ Vännäs parapijos susirinkimo protokolas. 1853 11 06, FAUM. Mikrofiša S 10176 4/9.

⁵² Nordgren A. 1945. *Från bystämma till kommunalfullmäktige. Den kommunala självstyrelsens utveckling i Torp*. Sunsvall: 205 – 10.

⁵³ Rehnberg M. 1951. *Småländsk bystämma*. Tierp: 178 – 9.

⁵⁴ Kommunalt. Umeå landsförsamling. 1917, *Umebladet*. 02 26.

Summary

This article deals with the paradoxical from the theoretical point of view phenomena – civic political culture in the Swedish parishes. It is assumed that civic political culture is not only and mostly connected with the participation in national political struggles, but active involvement, cooperating with neighbours, into the local public affairs. Swedish political culture is now labeled as consensual, but as such it rests upon the foundations, which were laid down by the collective communal order or so called “communalism” of the 19th century. Article is mainly

based on the analysis of protocoles from the parish or village community meetings (sockenstämmor and bystämmor). These protocoles one can find in the Umeå, Skellefteå and Härnösand archives. It is attempted to throw light on the specificity of village community in Northern Sweden, to disclose features of its organizational flexibility and to trace impact of lutheran church on the emergence of civic communality. Article shows as well main Lithuanian differences from Sweden in the sphere of communalism.

Įteikta 2001 05 16

Pateikta spaudai 2001 07 02

Saulius Pivoras

Donelaičio 52, Kaunas. VDU